

Uşak ve Havalisinde Milli Egemenlik Düşüncesinin Yansıması ve Kurtuluş Mücadelesi

Ayhan CANKUT*

Özet: Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkartarak işgal harekâtını Manisa ve Aydın'a kadar genişletmesi ve bu esnada yapmış olduğu zulüm ve baskılar neticesinde Türk halkında milli direniş ruhu uyanmaya başlamıştır. Atatürk'ün Samsun'a çıkmasını müteakip Havza'da harekete geçirdiği direniş ruhu ve Amasya'da ilan ettiği; *"Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"* ilkesi halktaki direniş ruhunun daha da güçlü bir şekilde ortaya konmasında büyük etken olmuştur. Erzurum ve Sivas Kongreleri kararları arasında yer alan; *"Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır"* ifadesi de milletin kendi alın yazısına, kendi gücüne dayanarak hâkim olacağını güçlü bir şekilde ilan etmiştir. Bu esnada Ege Bölgesi'nde, düzenlenen kongreler vasıtasıyla halkın iradesine dayanan örgütlenmeler yapılarak, güçlü bir şekilde mücadele sergilenmiştir. Halk tarafından düşman işgaline karşı kurulan silahlı örgütlerin ortak adı Kuvayı Milliye olmuştur. Uşak da milli direniş ruhunun güçlü bir şekilde ortaya çıktığı şehirlerden biri olmuştur. Çalışmamızın amacı, konuya ilişkin yazılı kaynaklar ve gazete haberleri incelenerek, milli egemenlik düşüncesinin doğal sonucu olarak halkta vücut bulan direniş ruhunun yansıması Kuvayı Milliye teşkilatları vasıtasıyla Uşak ve havalisinde ne gibi mücadeleler sergilendiğini ortaya koyarak gelecek nesillere bu duygu ve düşüncelerin aktarılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Uşak, Kuvayı Milliye, Milli Egemenlik, Kongreler.

Abstract: As a result of Greece's expansion of the occupation operation to Manisa and Aydın by landing soldiers in İzmir, and the persecution and pressures it had done during this time, the spirit of national resistance began to awaken in the Turkish people. The spirit of resistance that Atatürk mobilized in Havza following his arrival in Samsun and that he declared in Amasya; The principle of 'the nation's determination and decision will save the independence of the nation' has been a great factor in revealing the spirit of resistance in the people even more strongly. Among the decisions of Erzurum and Sivas Congresses; The statement 'It is essential to recognize the Kuva-yı Milliye as the only force and to make the national will dominant' has also strongly declared that the nation will dominate based on its own destiny and power. Meanwhile, in the Aegean Region, a strong struggle was displayed by organizing organizations based on the will of the people through the congresses held. The common name of the armed organizations established against the enemy occupation by the people became Kuvayı Milliye. Usak has also become one of the cities where the spirit of national resistance has emerged strongly. The aim of our study is to transfer these feelings and thoughts to future generations by examining the written sources and newspaper news on the subject, and by revealing what kind of struggles are exhibited in Uşak and its surroundings, through the Kuvayı Milliye organizations, which are the reflection of the spirit of resistance embodied in the people as a natural result of the idea of national sovereignty.

Key Words: Usak, Kuvayı Milliye, National Sovereignty, Congresses.

Giriş

Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkartarak işgal harekâtını Manisa ve Aydın'a kadar genişletmesi ve bu esnada yapmış olduğu zulüm ve baskılar neticesinde Ege bölgesinde milli direniş ruhu uyanmaya başlamıştır. Benzer şekilde Karadeniz'de Trabzon ve Samsun havalisinde de Rumların Pontus devleti kurma hayalleriyle çıkardıkları olaylar ile Doğu Anadolu bölgesini hedef alan Ermenilerin Büyük Ermenistan'ı gerçekleştirme emelleri bu bölgelerde de direniş ruhunu uyandırmıştır.

Bölgesel olarak ayrı ayrı başlayan direniş hareketleri ancak Atatürk'ün liderliğinde topyekûn güçlü bir mücadeleye dönüşmüştür. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere Samsun'a ayak basarken, Türk halkı bilinçlendirilerek milli şuur uyandırılırsa ve Anadolu'daki bölgesel olarak ayrı ayrı hareket eden milli teşkilatlar birleştirilirse başarıya ulaşılacağı düşüncesine sahipti. Bu düşünce doğrultusunda Atatürk ve silah arkadaşları Samsun'a ayak bastıktan sonra bölgesel olarak ayrı ayrı kurulmuş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve mevcutları oldukça düşük olan birliklerini mücadele için düzenlemeye gayret eden yurtsever subaylarla irtibat kurmuşlardır. Rum ve Ermeni vatan toprakları üzerindeki hedeflerine ve işgallere karşı koymak maksadıyla teşkilatlanan bu cemiyetler Kuvayı Milliye adı verilen silahlı yerel

* Dr. Öğretim Üyesi, Çağ Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yenice/MERSİN, ayhancankut@cag.edu.tr/a.cankut@hotmail.com., ORCID 0000-0001-8890-2727.

örgütlenmeleri oluşturmuşlardır.¹ Kuvayı Milliye düzenli ordu kuruluncaya kadar silahlı mücadeleyi yürüten esas güç olmuştur.

Atatürk Nutuk'ta aktardığı memleketin karşı karşıya olduğu genel durum şu şekildeydi: Düşman devletler, Osmanlı devlet ve memleketini yok etmek ve paylaşmak maksadıyla saldırıya geçmişlerdi. Padişah ve onun Hükümetleri, milletin ıstırabına kulak vermeyerek çekingen ve korkak davranmakta, milletin haklarını savunmamaktaydı. Politikalarının esasını işgalci devletlerin isteklerine boyun eğmek ve onları kızdırmamak düşüncesi oluşturmaktaydı. Padişah ve halife unvanına sahip olan Vahdettin ve Hükümeti, yalnızca kendi hayat ve rahatlarını kurtarabilecek çareler düşünmekteydi. Millet ve ordu ise Padişah ve Halife'nin (Atatürk'ün ifadesiyle) hainliğinden habersiz, aynı zamanda da asırlardan beri gelen alışkanlıkla Osmanlı Padişah'ına din ve gelenek bağlarıyla sadakat içerisinde ve boyun eğmiş durumdaydı.

Bu durum içerisinde memlekette üç türlü kurtuluş düşüncesi hakimdi. Birincisi İngiliz himayesine başvurmak, ikincisi Amerikan mandasına başvurmak ve üçüncü hal tarzı ise bölgesel kurtuluş çareleri aramaktı. Atatürk bu düşüncelerin hiçbirine katılmamış ve aldığı kararı şu şekilde açıklamıştır:

“Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!

İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur.”

Atatürk, aldığı bu kararın mantığını şu şekilde açıklamıştır:

“Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklâlde sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun istiklâlden yoksun millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülemez...”

Halbuki Türk'ün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!..

O halde ya istiklal ya ölüm!”²

Kurtuluş Savaşı'nın parolası, “Ya istiklal ya ölüm!” idi. Bu düşünceden hareketle Türk milleti ya onur ve şerefine sahip çıkacak, özgür ve bağımsız olarak yaşayacaktı ya da onursuz yaşamaktansa ölmeyi tercih edecekti. Türk'ün vatanına ve bağımsızlığına kasteden herkim olursa olsun milletin topyekûn silahla mücadele etmek gerekliydi.

Atatürk'ün Samsun'da bir hafta kadar kaldıktan sonra 25 Mayıs'ta Havza'ya geçmiştir. O tarihlerde İzmir'in ardından Manisa ve Aydın'a kadar genişleyen Yunan işgalinin işgali, yapılan saldırı ve zulümler hakkında halk yeterli bilgiye sahip değildi. Halk tarafından milli varlığa yönelik gerçekleşen bu duruma karşı açıkça gösterilen herhangi bir tepki yoktu. Bu haksızlık karşısında halkın sessiz kalmaması ve harekete geçirilmesi gerekliydi. Bu sebeple halkı uyarıp harekete geçirmek için Atatürk 28 Mayıs'ta bir genelge hazırlayarak valiliklere, bağımsız mutasarrıflıklara ve askeri birliklere göndermiştir. Atatürk'ün Havza Genelgesi gereği yapılan mitinglerle halk bilgilendirilmiş ve işgale karşı harekete geçirilmiştir. Daha sonra Atatürk ve silah arkadaşlarının 21-22 Haziran 1919'da yayınladığı Amasya tamimi ile ilan edilen; *“Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır”*³ ilkesi de halktaki direniş ruhunun daha güçlü bir şekilde sergilenmesi açısından güçlü bir etki yaratmıştır.

Erzurum Kongresi kararlarında yer alan ve Sivas Kongresi kararlarında aynen korunan; *“Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır”*⁴ ifadesi de milletin kendi kaderini, kendi gücüne dayanarak belirleyeceğini güçlü bir şekilde ilan etmiştir. Milli egemenlik düşüncesi güçlü bir şekilde Türk halkının benliğinde yer etmeye başlamıştır.

¹ Rahmi Doğanay ve Erdal Açıkse, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2006, s.69.

² Atatürk, M. K., *Nutuk*, yay. haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s.7-10.

³ Atatürk, *age.*, s.15-16.

⁴ Atatürk, *age.*, s.15-16.

Bu esnada Ege Bölgesi'nde de Yunan işgaline karşı Nazilli, Balıkesir ve Alaşehir'de⁵ düzenlenen kongreler vasıtasıyla halkın iradesine dayanan örgütlenmeler yapılmıştır. Düzenlenen kongrelerin en önemlisi de tüm Ege bölgesini kapsayacak şekilde düzenlenen ve yönetim merkezi daha sonra Uşak'a taşınan Alaşehir Kongresi olmuştur. Halk tarafından düşman işgaline karşı kurulan ve Atatürk'ün de yönlendirmesi ile bölgedeki subayların da teşkilatlanmasında etkili olduğu silahlı örgütlerin ortak adı Kuvayı Milliye olmuştur. Düzenlenen kongreler ve Kuvayı Milliye teşkilatları milli egemenlik düşüncesinin fiili yansımalarıdır. Bu itibarla milli direniş ruhunun güçlü bir şekilde ortaya çıktığı şehirlerden biri de Uşak olmuştur. Araştırmamızın ana konusunu da Uşak ve havalisinde beliren milli egemenlik düşüncesinin etkisiyle kurulan milli teşkilatlar ve faaliyetleri oluşturmaktadır.

1. Yunan İşgali ve Milli Direnişin İçin Örgütlenme

Yunanistan Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazandığı ilk günden itibaren başkenti İstanbul olmak üzere eski Bizans'ı canlandırarak şekilde büyük Yunanistan'ı kurma hedefi doğrultusunda Osmanlı topraklarını kapsayan yayılmacı bir politika izlemeye başlamıştır. Bu hedef "Megali İdea" olarak adlandırılmaktadır.⁶ Bağımsızlığını kazandığı ilk günden itibaren Avrupalı büyük devletlerin desteğiyle Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişleten Yunanistan, 1. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında yine aynı şekilde Trakya ve Ege bölgeleri üzerindeki hedeflerine ulaşmak için gayretlerini sürdürmüşlerdir.

İngiltere de 12 Nisan 1915'de, Yunanistan'ı İtilâf Devletleri yanında savaşa katılmaya razı edebilmek için Ege bölgesinin Yunanistan'a verilmesi teklifini yapmıştır. Mondros Mütarekesi'ni müteakip Büyük Yunanistan hayalleri doğrultusunda politika yürüten Venizelos 2 Kasım 1918'de İngiltere Başbakanı Lloyd George'a taleplerini içeren bir mektup göndermiştir.⁷ Paris Konferansı'nda İngiltere'nin desteğini alan Yunanistan, 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmiştir. İşgalin gerekçesi olarak da galip devletlere güvenliklerini tehlikede gördükleri bölgeleri işgal etme hakkı tanıyan Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gösterilmiştir. İngiltere Anadolu'da İtalyanların işgalinin genişlemesini kendi menfaatleri açısından uygun bulmuyordu. Konferans'ın 5 Mayıs'taki toplantısında Lloyd George'un şu sözleri İngiltere'nin neden Yunanistan'ın İzmir'i işgalini desteklediğini çok iyi anlatmaktadır: "*İtalyanların Doğuda, bütün davranışları şüphelidir... Günün birinde, İtalyanları Anadolu'yu zapt etmiş bir hâlde görebiliriz. Onları, oradan çıkarmak güç olur... Türkiye'de işgal kuvvetleri işini İtalyanlar Paris'e dönmeden çözmeliyiz. Mümkünse bugün öğleden sonra, İtalyanlarla birlikte bu iş görüşülecek olursa, onlar, daha evvel davranacaklardır.*" Yunanistan ise 1917'de İtilâf Devletleri yanında savaşa girmesi karşılığında kendisine vaat edilen Batı Anadolu'daki topraklara sahip olacaktı.⁸

Yunan işgalinin İzmir'le sınırlı kalmayıp Manisa ve Aydın'a kadar yayılması ve Yunan birliklerinin yaptığı katliamlar ve halka uygulanan zulüm Türk halkı üzerinde uyarıcı etki yapmıştır. Yukarıda belirttiğimiz şekilde Atatürk'ün yönlendirmesi ile gerçekleştirilen mitinglerin de etkisiyle işgal karşısında deyim yerindeyse kılını kıpırdatmayan Osmanlı Hükümetinden halkın ümidini kesmesi direniş hissini güçlenmesini sağlamıştır. Halk kurtuluş çareleri aramaya başlamıştır.

İzmir'i işgal eden Yunan birlikleri işgallerini genişleterek 20 Mayıs'ta Menemen'i ve Torbalı'yı işgal etmiştir. Kısa bir süre duraklayan Yunan ileri hareketi 23 Mayıs'tan itibaren üç koldan devam etmiş, birinci kol Gediz vadisinde ilerleyerek 25 Mayıs'ta Manisa'yı, 29 Mayıs'ta Turgutlu'yu işgal etmiş, ikinci kol Torbalı'dan hareketle 27 Mayıs'ta Bayındır'ı, 30 Mayıs'ta Ödemiş'i işgal etmiştir. Güneye yönelen birlikler de 29 Mayıs'ta Aydın'ı işgal etmiştir. Aydın'da konuşlu 57. Tümenin Komutanı Albay Şefik, Yunanlılar şehri ele geçirmeden önce 10 subay ve 43 erle birlikte güneye çekilerek karargâhını Çine'ye taşımaya muvaffak olmuştur.⁹ İlk Yunan işgal hareketleri 1919 Mayıs ayı sonuna kadar devam etmiş ve Ayvalık'ta Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey'in emir komutasında 172. Alay ile Türk Milis kuvvetlerinin, 28 Mayıs 1919'da ilk silahlı karşı koyuşundan başka bir engelle karşılaşmamıştır.¹⁰

Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey'in halk arasındaki vatanperverler ile teşkil ettiği kuvvetlerle ve mevcudu düşük olan birliğiyle sergilediği silahlı mücadeleyi 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey de

⁵ Doğanay ve Açıkkes, age., s.69.

⁶ Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1994, s.31.

⁷ Sofuoğlu, age., s.33.

⁸ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, Birinci Cilt, Kastaş A.Ş. Yayınları, İstanbul 1987, s.227.

⁹ Selek, age., s.240.

¹⁰ Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s.64-66.

desteklemiştir. Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey, Yunan bölgedeki birlikleri komutanı ile “Belediye Çeşmesi Mutabakatı” adı verilen bir anlaşma imzalamıştır. Ayvalık’ta sergilenen direniş diğer bölgelerdeki mücadele ruhunu güçlendirici etki yapmıştır. Yunanistan’ın bu ilk işgallerinden sonra askeri kuvvetlerin yetersiz olması ve Osmanlı Devleti’nin başındaki iradenin işgallere karşı bir harekette bulunmaması nedeniyle vatansever aydınların önderliğinde bir kısım halk ile az sayıda da olsa bölgede bulunan subayların gayretleriyle milli direniş kuvvetleri kurularak Yunan işgaline karşı konulmaya başlanmıştır. Kuvayı Milliye adı verilen bu milli direniş örgütlerinin önde gelen liderleri, Bekir Sami (Günsav) Bey, Köprülülü Kazım (Özalp), Mehmet Şefik (Aka) Bey, Vasıf (Çınar) Bey, Hacım Muhittin (Çarıklı), Mahmut Celal (Bayar) gibi subay ve sivil kanaat önderleridir.¹¹ Sivas Kongresi tarafından Ali Fuat Paşa, “Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanı” olarak görevlendirilmiştir. Ali Fuat Paşa, iki milli bölge şeklinde teşkilatlanma yaparak, Eskişehir bölgesi Kuvayı Milliye Komutanı olarak Süvari Yarbay Atıf Bey’i, Afyonkarahisar bölgesi Kuvayı Milliye Komutanı olarak da 23. Tümen komutanı Ömer Lütfi Bey’i görevlendirmiştir.¹² Bu teşkilatlanmadan sonra silahlı mücadele daha etkili hale gelmiştir. Yunan işgaline karşı ortaya çıkan Türk direniş İngilizlerin beklentisinin ötesine geçmiştir.

Yunan işgaline karşı direniş hareketinin yaygınlaşmaya başlaması, kongreler yoluyla yapılan teşkilatlanmalar Yunanlıları ve İtilaf devletlerini endişelendirmiş ve Paris Barış Konferansı Konseyince 1919 Ağustos ayının ilk haftasında İtilaf Devletleri ile (Yunanistan dahil) Kuvayı Milliye birlikleri arasında bir sınır çizilmesi kararlaştırılmıştır. Bu maksatla Barış Konferansı tarafından İngiliz General George Milne başkanlığında bir komisyon görevlendirilmiştir. İngiliz General Milne, Anadolu’nun batısında Türkler ile Yunanlar arasında çatışmaları önlemek amacıyla bir sınır belirleyerek 3 Kasım 1919’da Harbiye Nezareti’ne bildirmiştir.¹³ Bu sınır “Milne Hattı” olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı hükümeti ve Yunanlılar tarafından kabul edilen bu hattı Kuvayı Milliye kabul etmeyerek, işgaller sona erinceye kadar mücadele edileceğini bildirmiştir. Yunan askeri birlikleri 1920 Haziran ayına kadar bu hattı geçmemişlerdir.¹⁴ Kongreler yoluyla teşkilatlanmalar yapılarak Yunan işgaline karşı milli direniş Ege Bölgesi genelinde yaygınlaşmıştır.

1.1 Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)

Nazilli ve Balıkesir kongreleri ile Ege Bölgesi’nin kuzey ve güney cephelerinde örgütlenmeyi sağlamış, halkın Kuvayı Milliye’ye desteğini sağlamaya gayret etmiştir. Bölge’nin doğusunda Salihli ve Bozdoğan cephelerinin merkezi konumundaki Alaşehir’de düzenlenen kongre Nazilli ve Balıkesir kongrelerinin görevlerini üstlenmiş ve daha geniş bir bölgeyi kapsamıştır. Bölgedeki bütün illerin temsilcilerinin ve efelerin katıldığı büyük bir kongre olan Alaşehir Kongresi Ege Bölgesi’ndeki direniş bütünleştirme işlevi gören bir üst kongre olma niteliğine sahip olmuştur.¹⁵ Bu yönüyle Sivas Kongresiyle benzerlik göstermektedir.

Denizli’den Bandırma’ya kadar bütün milli cemiyetlerin katılımıyla büyük bir Milli Kongre şeklinde planlanmıştır. Kongreye Aydın, Denizli, Balıkesir, Manisa, Uşak, Afyon, Nazilli, Akhisar, Ayvalık, Buldan, Demirci, Sarayköy, Soma, Sındırgı, Salihli, Kasaba, Kula temsilcilerinin katılması öngörülmüştür.¹⁶ Amacı ve kararları yönüyle bölgesel bir kongredir.

Kongreye katılan delegeler, güvenilen ve halk üzerinde etkisi olan kişilerden seçilmişler bunlar arasında kadı, müftü ve imam olmak üzere yedi din adamı da yer almıştır. Bozdağ Bölgesi Komutanı Postlu Mestan Efe, Alaşehir Kuvayı Milliye Komutanı Mustafa Bey, Akhisar Bölgesi Komutanı Ethem Bey de kongreye katılmışlardır. Hacım Muhittin, Şükrü Saraçoğlu gibi yüksek tahsilli delegeler kongrenin politik

¹¹ Doğanay ve Açıkse, age., s.103-104.

¹² Atatürk, age., s.116.

¹³ Sofuoğlu, age., s.157, 222.

¹⁴ Doğanay ve Açıkse, age., s.104.

¹⁵ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı’na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s.184-185.

¹⁶ Ömer Sami Coşar, *İstiklâl Harbi Gazetesi, Yeni İstanbul Yayını*, haz., Ankara Ticaret Odası, Ankara 2004, 12 Ağustos 1919, No:79. https://kutuphane.aku.edu.tr/kutuphane/nadireserler/E001335;_%C4%B0stiklal_Harbi_Gazetesi;_/index-h5.html (erişim 25.06.2022)

düşünce yapısını ve alınan kararları yönlendirebilecek özellikte kişilerdir.¹⁷ Bu durum kongrenin niteliğini ve aldığı kararların etkinlik ve isabetliliğini büyük ölçüde olumlu yönde etkilemiştir.

Alaşehir Kongresi, Batı Anadolu'da devam eden direnişin son durumunu gözden geçirmek, teşkilatlanmayı tamamlamak, bölgedeki kuvvetleri birleştirerek güçlü bir savunma cephesi oluşturmak ve Kuvayı Milliye'nin ihtiyaçlarının nasıl karşılanabileceği hususunu belirlemek amacıyla toplanmıştır. Böylesine geniş katılımlı bir kongre için Alaşehir'in seçilmesinde, jeopolitik konumu ve üç bin yerleşik Rum nüfusa sahip bir Metropolitlik merkezi olması sebebiyle halkta silahlı direniş düşüncesinin kuvvetli bir biçimde ortaya çıkması etken olmuştur. Kongre 16 Ağustos 1919 tarihinde saat 15.00'te Alaşehir Kuvayı Milliye Komutanı Mustafa (Şahyar) Bey'in evinde başlamış, daha sonra toplantılara Fevziye İlkokulu'nda devam edilmiştir.¹⁸ Kongre'nin ilk açılış gününde toplantıya katılan temsilcilerin sayısı 34'tür.¹⁹

Alaşehir Kongresi'ne Uşak'tan Paşazade İbrahim (Tahtakılıç) Bey ve Eşme kazasından Belediye Reisi Yunus ve Müftü Hacı Ahmet Nazif Efendiler iştirak etmişlerdir.²⁰ Kongre Başkanlığına Hacım Muhittin (Çarıklı) seçilmiş, Başkan Yardımcılığı görevine de Uşak temsilcilerinden İbrahim (Tahtakılıç) Bey ve Alaşehir Kuvayı Milliye Komutanı Mustafa (Şahyar) Bey seçilmiştir. Kongre katipliği görevi de Alaşehir delegesi Ethem Beyzade Ömer Bey ile Balıkesir delegesi Abdulgafur Efendi'ye verilmiştir.²¹ Kongre'nin 20 Ağustos'taki oturumunda, Alaşehir, Ödemiş, Uşak, Eşme, Kula, Demirci, Salihli kazaları temsilcileri Heyet-i Merkeziye üyeleri olarak görevlendirilmiştir.²²

Kongre'nin üçüncü gününde, ecdat kanıyla ve kahramanlıklarıyla yoğrulmuş mukaddes vatan topraklarından Yunanlılar kesin olarak çıkarılmadıkça Harekatı Milliye'nin hiçbir şekilde heyecanını kaybetmeyeceği ve görevini yapmaya devam edeceği, sırf İtilaf Devletlerinin emir ve kararlarına uymak maksadıyla geçici olarak taarruzlar durdurulsa bile, Barış Konferansı'nda işgal altındaki bölgenin Yunanlılara verilmesi kararı çıktığı takdirde, halkın öfkesinin ani ve güçlü bir şekilde belireceği kararı alınmıştır. Alınan kararın İtilaf Devletleri temsilcileri ile İzmir'de bulunan soruşturma komisyonu üyelerine gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı gün Kongre Başkanı Hacım Muhittin Bey, Padişah'a telgraf çekilerek Damat Ferit'in değiştirilmesi ve milli isteğe uygun hareket edecek yeni bir hükümetin kurulmasına imkân verilmesinin talep edilmesini teklif etmiştir. Aynı gün Padişah'a, Sadrazam'a ve General Milne'ye telgraflar çekilmesi kararlaştırılmış ve Padişah'a çekilen telgrafta amacın Yunanlıların işgalinin sonlandırılması olduğu ve saltanata bağlı olduğu belirtilmiştir.²³ Osmanlı hükümetine karşı isyancı konumuna düşülmemesi maksadıyla bu şekilde bir tutum takınılmıştır.

Kongre'nin 19 Ağustos'taki toplantısında, Milli Kuvvetlerin teşkilatlandırılması ve cephe gerisinin de düzene kavuşturulması hususunda önemli kararlar alınmıştır. Özellikle cephe komutanlarının cephe gerisi ile, cephe gerisi ile görevli Heyet-i Merkezilerin de cephe işlerine karışmaması kararlaştırılmıştır. Cephe gerisinde teşkilatlanmaya köylerden başlanmasına ve levazım, maliye şubelerinin kurulmasına karar verilmiştir. Harekatı Milliye ve Reddi İlhak cemiyetleri heyetlerinin asker ve para toplama ve bunları cepheye gönderme yetkilerinin olduğu ilan edilmiştir. Para toplanması konusunda yardım etmek istemeyenlere nasıl davranılacağı tartışılırken söz alan Abdulgafur Hoca, "*Milli kuvvetlere yardım etmeyenlerin şer'an idamı bile caizdir*" demiştir. Yukarıda belirtilen kararlara ilave olarak her heyetin sabit kadrolu inzibat birliğinin bulunması kararlaştırılmıştır.²⁴

Kongre kararları gereği Millî Mücadele boyunca Yunanlılarla her ne suretle olursa olsun görüşme yapılmayacaktır. Millî ve genel seferberlik kabul edilmiş, milli hareket heyetleri tarafından ihtiyaca göre belirlenecek yaş aralıklarındakilerin silah altına alınması kararlaştırılmıştır. Eşkîyalık niteliğindeki çetecilik

¹⁷ *Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi I. Ks.*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1994, s.172.

¹⁸ Nurettin Gülmez ve Bülent Tahancı, "Alaşehir Kuvayı Milliye Komutanı Mustafa Şahyar Bey", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/3 (2013), s.136-137.

¹⁹ Ahmet Yaşar Altunkaya, "Uşak ve Havalisinde Millî Mücadele (1919-1922)", İstanbul Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990, s.30.

²⁰ Karayaman, Mehmet, *Uşak'ta Kuvâ-yı Milliye*, Uşak Valiliği, İzmir 2009, s.39.

²¹ Gülmez ve Tahancı, agm., s.137.

²² Karayaman, ege., s.39.

²³ Coşar, age., 19 Ağustos 1919, No: 85.

²⁴ Coşar, age., 20 Ağustos 1919, No: 86.

faaliyetlerine karşı olunduğu belirtilmiştir. Yunanlıların işgal ettikleri bölgelerde yapmış oldukları katliamların düzenlenecek bir raporla İzmir’de bulunan Milletlerarası İnceleme Komisyonuna bildirilmesi kararlaştırılmıştır.²⁵ Kongre’de alınan kararlara bakıldığında düzenli orduya olan ihtiyacın vurgulandığı ve bütün cephelerin tek merkezden savunulması fikrinin hâkim olduğu görülmektedir.²⁶

İlk gün Kongre’ye katılmamış olan Afyon, Aydın, Denizli, Nazilli ve Sarayköy temsilcileri sonraki günlerde dahil olmuşlar ve bu şekilde Kongre Ege Bölgesi’nin tamamını temsil eder hale gelmiştir. Kongre dokuz günlük çalışmasını 25 Ağustos 1919’da 45 temsilcinin imzasıyla tamamlamıştır.²⁷ Kongre kararları özet olarak bürün delegelerin imzasını taşıyan bir telgrafla İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika’nın İstanbul’da bulunan temsilcilerine gönderilmiştir.²⁸ Alaşehir kongresi ile Ege Bölgesi’ndeki direniş daha düzenli ve güçlü hale getirilmiştir.

Kuvayı Milliye hareketine gönülden destek veren bir kişi olan İbrahim (Tahtakılıç) Bey, Alaşehir Kongresi’nde konuşmaları ve fikirleriyle aktif bir şekilde kendisini göstermiştir. Kongre çalışmalarının tamamlanmasının hemen ardından, İstanbul’dan üç grubu temsilen geldiğini ifade eden Ragıp Nurettin Bey’in ısrarıyla 26 Ağustos 1919’da 20 kişinin katıldığı bir toplantı yapılmıştır. İbrahim (Tahtakılıç) Bey’in başkanlığında yapılan bu toplantıda, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye cemiyetinin ilk kongresini yaptığı 17 Mart tarihinden o güne kadar Batı Anadolu’da beliren halk iradesini birleştiren kararlar alınmıştır.²⁹

Alaşehir Kongresi ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Ege Bölgesi’ndeki direniş tek elde toplayarak daha güçlü, düzenli ve milli bir direniş haline getirilmiştir. Erzurum Kongresi gibi bölgesel bir kongre olmasına rağmen, aldığı kararlar ve Kurtuluş Savaşı’nın en zorlu cephesi olan Batı cephesindeki milli örgütleri tek çatı altında birleştirici bir görev üstlenmesi açısından da Sivas Kongresi’nin birleştirici işlevine benzetilmektedir.

Atatürk 4 Eylül 1919’da Sivas Kongresi’ni açarken yaptığı konuşmasında; “...*Garpta Yunanlıların tecavüzü ihtimaline karşı teşekkül eden Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti Yunanlıların sevgili topraklarımıza ayak basması üzerine ilhakı fiilen redde kıyam etti... Binaenaleyh milli cemiyetler düşmanların esaret boyunduruğuna girmekle kastıyla milli vicdanın azmü iradesinden doğmuş yegâne teşkilât oldu...*”³⁰ sözleriyle milli egemenlik düşüncesinin milli cemiyetlerin faaliyetlerinde kendini gösterdiğini belirtmiştir. Alaşehir Kongresi’nde de milli cemiyetlerin düzenledikleri diğer kongreler gibi milli egemenlik düşüncesi en güçlü şekilde sergilenmiştir.

1.2 Uşak Kongresi

Ege Bölgesi’nde kongreler düzenlendiği dönemde net olmayan bilgilere göre Ekim 1919 ayı içinde Uşak’ta bir Kongre toplanmıştır. 3 Mart 1920 de Ankara’dan 20. Kolordu Komutan Vekili Mahmut Bey tarafından Erzurum’da bulunan Kazım Karabekir Paşa’ya çekilen, Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa’nın talimatlarını içeren telgrafta Uşak Kongresi’nin bahsi şu şekilde geçmektedir:

“Dersaadet’ten Kara Vasıf Bey’den gönderilen 26 Şubat 1920 tarihli mektubunda Türkiye İhtilal Hareketi’ni temsil eden Karakol Cemiyeti ile Uşak Kongresi Hey’eti İcraiyesi adına hareket eden Kafkasya’daki temsilci Baha Said Bey’in Bolşeviklerle yaptığı bir ittifak antlaşması müsveddesi ile bunun maddeleri hakkında değişiklik ve açıklamaları içeren bir görüş yazısı ekliydi. Mektup ve ekindeki bilgilere göre Geçici Türkiye İhtilal Hükümeti’ni temsil eden Uşak Kongresi Hey’eti İcraiyesi ve Karakol Kurtuluş Cemiyeti ile Kızıl Orduya mensup olup, bugün Dersaadet’te bulunan, Miralay İlyaçef arasında kararlaştırılan antlaşma esaslarının ... Vasıf Beyin dahil ve harice karşı Karakol Cemiyeti namı altında geçici bir komitenin Hey’eti Merkeziyesi olarak hareket ettiği ve Baha Sait Bey’in Karakol Cemiyetinin ve Uşak Kongresi’nin yetkili ve bağımsız delegesi olarak Bolşeviklerle bütün memleket mukadderatına ait anlaşma yaptığı sabit oluyor...”

²⁵ Altunkaya, age., s.31.

²⁶ Doğanay ve Açıkse, age., s.80.

²⁷ Tekeli ve İlkin, age., s.99-104.

²⁸ Altunkaya, age., s.31.

²⁹ Sadiye Tutsak, “Millî Mücadele’de Uşak”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 10/1(1995), s.294.

³⁰ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.7.

Telgrafta Mustafa Kemal Paşa, Vasıf Bey'e verdiği cevapta, kendisini ve arkadaşlarını Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin İstanbul Heyeti Merkeziyesi olarak tanıdıklarını, iç ve dış siyasette millete, dünyaya ve tarihe karşı Heyeti Temsiliye'nin sorumlu olduğunu, bu şekilde harekete devam ederlerse her türlü ilişkiyi kesmek zorunda kalacaklarını yazdığını belirtmiştir. Kazım Karabekir Paşa'dan da Baha Sait Bey'in Bakü'de olduğu anlaşıldığından oradaki ilgili kişilere Baha Bey'in memleketimiz ve Heyeti Temsiliye adına yetkili olmadığına bildirilmesini istemiştir.³¹ Nitekim Kazım Karabekir Paşa başta olmak üzere Heyeti Temsiliye üyelerinin istekleri sonucu Karakol Cemiyetinin faaliyetlerine 1920 yılı Nisan ayında son verilmiştir.³²

Telgrafta geçen ifadelerden, Uşak Kongresi ile Karakol Cemiyetinin, Bolşeviklere karşı tüm Türkiye'yi temsil ettikleri gibi bir tavır takındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Uşak'ta bir kongre düzenlense Karakol Cemiyetinin koordine ve etkisi altında düzenlenmiş olabileceği düşünülebilir.

1.3 Heyet-i Merkeziyenin Alaşehir'den Uşak'a Nakli

Alaşehir Kongresi kararları gereği kurulan Heyet-i Merkeziye ilk toplantısını 14 Eylül 1919 tarihinde Alaşehir, Kula, Demirci ve Eşme delegelerinin katılımıyla gerçekleştirmiştir. İlk toplantıya Uşak, Salihli ve Gilasi delegeleri katılmamıştır. Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa'nın emriyle, İbrahim (Tahtakılıç) Bey'in komuta ettiği bir süvari birliği 29 Eylül'de Kütahya'ya girerek kontrolü sağlamış ve Kütahya, Afyonkarahisar illeri ile Gediz kazası milli cemiyetleri de Alaşehir Heyet-i Merkeziyesine katılmıştır.³³

Alaşehir Heyet-i Merkeziyesi, talimatnamesinin 8. maddesindeki, icap ettiği takdirde karargâhın uygun görülecek bir yere taşınabileceği hükmü uyarınca, 29 Eylül'de son toplantısını yaparak Uşak'a nakledilmiştir.³⁴ Heyet-i Merkeziye Uşak'a nakledildikten sonra, "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi" adını almış, başkanlığına İbrahim (Tahtakılıç) Bey getirilmiştir. Heyet-i Merkeziyenin Alaşehir'den Uşak'a naklinde, Alaşehir'deki idarecilerle Batı Cephesi komutanları arasındaki anlaşmazlıklar, Kütahya'nın da Kuvayı Milliye'ye katılması ile Uşak'ın merkezi bir konuma gelmesi ve Uşak'ın sanayi alt yapısı, ekonomik yönden gelişmiş olması gibi nedenler etkili olmuştur.³⁵

Uşak Heyet-i Merkeziyesinin faaliyet alanı; Kütahya'nın tamamını, Manisa'nın Demirci, Kula, Alaşehir, Eşme ve Ödemiş'in işgale uğramayan kesimlerini kapsıyordu.³⁶ Daha sonra Simav'da kurulan milli cemiyetinde katılmasıyla Alaşehir Heyet-i Merkeziyesine bağlı cemiyetlerin sayısı 11'e ulaşmıştır.³⁷

Sivas Kongresi'nde alınan kararlar gereği tüm milli cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiş ve Heyet-i Temsiliye'ye bağlanmıştır.³⁸ Ancak Uşak'ta faaliyet gösteren Heyet-i Merkeziye, "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi" adını aralık ayı sonuna kadar kullanmaya devam etmiştir. Bu tarihten itibaren "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Uşak Heyet-i Merkeziyesi" adı benimsenmiştir.³⁹

Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Cebesoy, Heyet-i Temsiliye'ye 14 Eylül 1919 tarihli telgrafta, Aydın Kuvayı Milliyesi'ne güçlü bir komutan bulamadığını, bu görevi yerine getirebilecek elinde fazla kimse olmadığını, Refet Bele'nin gönderilmesini talep etmiştir.⁴⁰ Atatürk Nutuk'ta bu konuyla ilgili şunları ifade etmiştir; "*Salihli ve Aydın Cephelerindeki sevk ve idarenin askerî bir düzene sokulması gerekiyordu. Buraya, az çok tanınmış bir askerî gitmesi lâzımdı. Elimizde yararlanabileceğimiz komutan olarak Konya'da bulunan Refet Paşa vardı... Bundan dolayı, Aydın Kuva-yı Milliye Komutanlığı'nı yürütmek üzere cepheye hareketini Refet Paşa'ya, Ankara'ya dönmesini de Ali Fuat Paşa'nın kendisine yazmıştı*" Atatürk, Refet Paşa'nın Nazilli'ye varışından sonra da Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşa'dan,

³¹ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960, s.509.

³² Altınkaya, age., s.38.

³³ Tekeli ve İlkin, age., s.248.

³⁴ Karayaman, age., s.40.

³⁵ Tekeli ve İlkin, age., s.248-249.

³⁶ Sadiye Tutsak, "İzmir'in İşgalinden Sonra Uşak'ta Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 20 (2004), s.566.

³⁷ Tekeli ve İlkin, age., s.249.

³⁸ Doğanay ve Açıkseç, age., s.81.

³⁹ Tekeli ve İlkin, age., s.249.

⁴⁰ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953, s.197-198.

savaş tecrübesi olan genç kurmay subaylardan dört-beş kişi seçilerek, Nazilli'ye Refet Paşa'nın yanına gönderilmesini rica etmiştir.⁴¹ 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey, Refet Bele ve yanındaki iki subayı Kasım 1919 ayı ortalarında Denizli'de karşılayarak Nazilli'ye getirmiştir. "Nazilli Mevki Komutanı Servet Bey" kod adı ile Nazilli'de göreve başlayan Refet Bele, Akhisar, Alaşehir, Soma bölgelerinde Heyet-i Temsilîye'nin ana fikrine uygun olarak bölgedeki kuvvetlerin tek elden sevk ve idaresini sağlamaya gayret etmiştir.⁴² Refet Bele'nin yanındaki kurmay subaylardan biri, Fahrettin Altay tarafından görevlendirilen Kurmay Binbaşı Nazım'dır. Refet Bele'nin İstanbul'da yapmış olduğu girişimler sonucu Nazilli'ye Kızılay bir seyyar hastane göndermiştir. Hastanenin başhekimliğini Doktor Lütfü (Kırdar) yapmıştır. Bölgede büyük faydası olan bu hastane Nazilli'nin düşman eline geçmesi üzerine Isparta'ya nakledilmiştir.⁴³

Refet Bele'nin bölgede göreve başlamasından sonra Uşak'taki cemiyetin adı, "İzmir Şark Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi" olarak değiştirilmiştir. Bu düzenleme ile Batı Cephesi için malzeme temini görevini üstlenen heyetin yetki sahası da genişletilmiştir. Kütahya ile Dinar ve Çivril kazaları hariç Afyon'un geri kalanı ve Manisa'nın işgal edilmeyen kesimleri heyetin sorumluluk sahasına girmiştir. Heyet-i Merkeziye'nin üstlendiği görevler; 1. Cephedeki birliklerin geri hizmetleri, 2. Cephe gerisinde asayişin sağlanması, 3. Cephe gerisindeki halkın refahına yönelik faaliyetler, 4. Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin devamı ve geliştirilmesi, 5. Cephe birliklerinin finansmanını sağlamak, 6. Mücadele ile ilgili siyasal karar verme görevini üstlenmek şeklinde altı başlık halinde özetleyebiliriz. Uşak'ta görev yapan İzmir Şark Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi, 22 Haziran 1920'de başlayan büyük Yunan taarruzuna kadar çalışmalarını sürdürmüş ve 26 Haziran'da faaliyetini sonlandırmıştır.⁴⁴

2. Uşak'ta Kuvayı Milliye Hareketi ve Örgütlenmesi

İzmir'in işgalinden sonra Yunan birliklerinin Gediz vadisinde ilerleyerek Ödemiş'i işgal etmesi ve Alaşehir'e kadar yaklaşması, Uşak'ta da direniş ruhunun uyanmasına etki etmiştir. Ege bölgesinde bulunan 56. Tümen komutanlığına atanan Bekir Sami Bey, memleketin kurtuluşu için milli mücadeleye mecbur olduğu fikrini halka benimsetmeye ve bölgeden gönüllüler temin ederek silahlı direnişi örgütlemeye gayret etmiştir. Atatürk'e de 29 Haziran'da telgraf çekerek, düşündüklerine ve yaptıklarına sarsılmaz inancı olduğunu bildirmiş, faaliyetleri hakkında bilgi vererek kendisine ve bölgedeki diğer birliklere emir vermeye devam etmesini arz etmiştir.⁴⁵

Bekir Sami Bey, 29 Mayıs 1919'da Alaşehir'e gelmiş, 3 Haziran'da Eşme'ye geçmiştir. Eşme'de kaldığı sürece çevredeki yerleşim yerleri ile telgrafla iletişim kurarak gönüllülerin toplanmasını sağlamaya çalışmıştır. Uşak'ta da 17-21 Haziran'da altı kez telgrafla iletişim kurmuş, gönüllü toplanmasını ve toplanan gönüllülerin öncelikle 68. Alay 1. Tabur ile 14. Kolordu'ya gönderilmelerini istemiştir. Bekir Sami Bey, bu faaliyetleri esnasında milli direniş hareketlerini düzenlemesi maksadıyla Binbaşı İsmail Bey'i Uşak Mevki Komutanı olarak görevlendirmiştir.⁴⁶ Bekir Sami Bey'in bu çalışmalarını yaptığı tarihler Kuvayı Milliye ruhunun yeni yeni filizlendiği, hamiyetli, vatanperver subay ve kanaat önderlerinin halkta direniş ruhunu uyandırmaya çalıştığı döneme denk gelmektedir. Atatürk'ün Havza Genelgesini yayınladığı 28 Mayıs'ın hemen ertesi tarihlerdir. Milli Mücadele'ye destek bu tarihlerden sonra giderek artmıştır.

Uşak'ta ilk Kuvayı Milliye örgütlenmesi, İzmir'in işgalinden sonra Ege Bölgesi'nde direniş örgütlemeye çalışan eski İttihat ve Terakki üyeleri ile Karakol Cemiyeti üyeleri tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴⁷ Lider kadrosu yurt dışına çıkmak zorunda kalan İttihat ve Terakki üyeleri iktidar arayışları içerisinde bir taraftan Teceddüt Fırkası'nı kurmuşlar, bir taraftan da gizli bir yeraltı örgütü olarak Karakol Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Yurt dışındaki lider kadro da "Umum Alemi İslam İhtilal Teşkilatı" kurarak Sovyetlerin desteğini sağlamaya çalışmışlardır.⁴⁸ Yeraltı teşkilatı olarak kurulan Karakol Cemiyeti,

⁴¹ Atatürk, *age.*, s.150.

⁴² Halit Kaya, "Refet Bele'nin Askeri ve Siyasi Hayatı (1881-1963)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s.46.

⁴³ Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul 1970, s.202.

⁴⁴ Tekeli ve İlkin, *age.*, ss.250-251.

⁴⁵ Atatürk, *age.*, s.8-9.

⁴⁶ Hamdi Gürler, *Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami (Günsav)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s.143.

⁴⁷ Karayaman, *age.*, s.11.

⁴⁸ Tekeli ve İlkin, *age.*, s.343.

bir taraftan İttihatçıları Hristiyan azınlıklar ile işgal güçlerinin saldırılarından korumak maksadını taşıırken, bir taraftan da işgallere karşı direnişi örgütlemeye gayret etmiştir. Özellikle silah, cephane ve Millî Mücadele yanlısı kişilerin İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilmesinde etkin görev üstlenmiş, İstanbul'daki en etkili milli örgütlerden biri olmuştur.⁴⁹

Direniş hareketini destekleyen İttihatçılar arasında iki ayrı grup çıkmıştır. Bu şahısların bir kısmı Atatürk'ün önderliğinde gelişen yeni kurtuluş hareketinin mantığını kavrayarak buna göre hareket ederken, bir kısmı da gizli olarak İttihat ve Terakkiciler ile olan bağlarını devam ettirmişlerdir. İbrahim (Tahtakılıç) ve başkanı olduğu "Uşak Heyet-i Merkeziyesi" birinci yolu seçerken, Bacakoğlu Mustafa ve başkanlığını yaptığı "Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Milliyesi" ise, İttihat ve Terakkiciler ile bağlarını devam ettirmiştir.⁵⁰

Uşak'ta ilk Kuvayı Milliye örgütlenmesi, yukarıda bahsettiğimiz ikinci gruptakiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Yunanlıların işgal hareketi Salihli ve Alaşehir'de kurulan milli örgütler sayesinde, Ahmetli-Bozdağ hattında durdurulmuş, milli cephe kurulmuştu. Ancak Uşak'ta henüz bir örgütlenme yoktu. Bu durum Uşak'ın bir düşmen saldırısı halinde işgal edilmesi tehlikesini yaratıyordu. Uşak'ta bulunan, vatanperver bir kişi olan ihtiyat subayı Sökeli Hilmi Bey, İzmir'in işgalinden sonra Redd-i İlhak Cemiyetine girmiş ve cemiyet üyeleri ile irtibata geçmişti. İzmir'in işgalinden sonra 17. Kolordu'dan ayrılan birkaç subay, Uşak'a gelen Selanikli Kaymakam Fuat Bey ve Yüzbaşı Hakkı Bey ile birlikte Sökeli Hilmi Bey, Uşak'ı Redd-i İlhak Cemiyeti'ne sokmak için gizli bir cemiyet kurmuşlardı. Bu gizli cemiyet; yerli halktan Bacakoğlu Mustafa, Hamzaoğlu Ali, Menzil Ambar Müdürü Kolağası Şükrü, Uşak Jandarma Kumandanı Yüzbaşı İsmet, Sökeli Hilmi Bey ve Uşak Askerlik Şube Reisi Kaymakam Vehbi Bey'in oğlu Kemal Bey ile teşkil edilmiştir.⁵¹ Karakol Cemiyeti ve Teşkilatı Mahsusa ile irtibatı olan Yüzbaşı Süleyman Sururi Bey'in Alaşehir'den Uşak'a gelmesiyle gizli örgütün adı Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Milliyesi olarak değiştirilmiş ve Karakol Cemiyeti ile bağlantısı sağlanmıştır.⁵²

Uşak'ta kurulan yukarıda bahsi geçen gizli cemiyetin gayretleri ve milli birliklerle irtibat kurması neticesinde, Salihli cephesinden gönderilen ve Uşak'a ulaşmadan önce Eşme'den de takviye alan yüz ila yüz on kişilik bir bölük gücündeki birlik, 17 Temmuz 1919'da Uşak'a girmiş ve şehirde hakimiyet kurmuştur. Milli birlikler şehre hâkim olduktan sonra karargâh teşkil edilmiş ve Mevki Komutanlığı görevini Hilmi Bey üstlenmiştir. Şehir halkından Millî Mücadele'ye karşı olanlar etkisiz hale gelmişler, bu şekilde Uşak da milli harekete katılmıştır.⁵³

14. kolordu Komutan Vekili Albay Kazım Bey, 7 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine çektiği telgrafla Uşak'ın Kuvayı Milliye'ye katıldığını bildirmiştir. Kazım Bey'in telgrafında aktardığı bilgilere göre, Uşak Askerlik Şubesinin 2 Ağustos 1919 tarihinde yazılıp 6 Ağustos'ta alınan telgrafında Alaşehir civarından 600 kadar Kuvayı Milliye Süvarisinin Uşak'a giderek yayınladıkları beyanname ile Uşak'ın Millî Mücadele mıntikasına dahil olduğu ve halkın Yunan işgaline karşı milli direnişe katılmak üzere gönüllü toplamaya başladığını ilan ettikleri belirtilmiştir. Ancak Uşak halkından bir kısmı Yunan propagandasına kanarak Hareket-i Milliye'ye katılmak istememiş ve katılmak isteyenlere de engellemeye çalışmıştır. Bunun üzerine Karahisar taraflarından cepheye giden Kuvayı Milliye ile Eşme ve Alaşehir'den katılanlarla yaklaşık iki yüz kişilik bir kuvvet Uşak'a giderek yardım toplamaya ve gönüllü kaydına başlamıştır. Bu şekilde muhalif olanlar da kontrol altına alınmış, herhangi bir karşı koyma hadisesi yaşanmamıştır.⁵⁴ Bu şekilde Kuvayı Milliye'nin 1919 yılı Ağustos ayından itibaren şehirde tam hakimiyet sağladığı anlaşılmaktadır.

Muhaliflerin etkinliğinin tamamen önlenmesi maksadıyla Uşak kaymakamı Ahmet Tevfik Bey 6 Ağustos'ta görevinden istifa ettirilerek Burdur'a sürgün edilmiş, yerine azadan Hulusi Bey görevlendirilmiştir.⁵⁵ Aynı şekilde belediye başkanı, telgraf müdürü ve polis komiseri de görevden

⁴⁹ Karayaman, ege., s.11.

⁵⁰ Tekeli ve İlkın, age., s.344.

⁵¹ Besim Atalay, "Uşak'ta Milli Hareket", *Yakın Tarihimiz*, II/20, 12 Temmuz 1962, ss.205-207, akt. Mehmet Ersin, *Kurtuluş Savaşı'nda Uşak Anıları*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2013, s.20.

⁵² Tekeli ve İlkın, age., s.368.

⁵³ Atalay, age., akt. Ersin, age., s.20.

⁵⁴ Harp Tarihi Vesikalari Dergisi, Sayı:8 Ankara 1954, belge 168. <https://www.msb.gov.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/askeri-tarih-belgeleri-dergisi> (erişim 05.07.2022); Coşar, age., 7 Ağustos 1919, No: 75.

⁵⁵ Karayaman, ege., s.17.

uzaklaştırılmıştır.⁵⁶ Kuvayı Milliye Uşak'ta duruma hâkim olduktan sonra silahlı mücadelede büyük öneme sahip olan muhaberenin sağlıklı ve güvenli sağlanabilmesi için mevcut haberleşme sisteminden ayrı olarak Gediz-Simav bölgesinde Şaphane mevkiinde posta ve telgraf merkezi açılarak işletilmeye başlanmıştır.⁵⁷

Karakol Cemiyeti kontrolünde gelişen direniş hareketinin halk arasında huzursuzluk yaratması, Enver Paşa ile irtibatlı olması ve Sivas Kongresi'nde Anadolu'da tek yetkili merci olarak teşkil edilen Heyeti Temsiliye'nin etkinliğini tehdit eder vaziyete gelmesi nedeniyle Mustafa Kemal Paşa Kara Vasıf Bey'i uyarmıştır.⁵⁸ Bu durum Uşak'ta da etkisini göstermiş, Karakol Cemiyeti ile irtibatı olmayan yeni bir örgütlenme ihtiyacı belirlemiştir. Eski İttihatçılardan olmasına rağmen şehirdeki kurulu örgüte dahil olmayan İbrahim (Tahtakılıç) Bey, Kuvayı Milliyecilerin halkta huzursuzluk yaratacak olumsuz davranışlarını kontrol altına alabilmek amacıyla, 30 Temmuz 1919'da Uşak Red-i İlhak Cemiyeti kurulmuştur.⁵⁹

Cemiyet Başkanlığı görevini üstlenen İbrahim Bey, Gediz delegesi Şaphaneli Mehmet Fuat, Demirci delegesi Mazhar Nurullah, Kula delegesi Raşit, Alaşehir delegesi Nazmi ve Salihli delegesi Abdullah Salim Beylerin görev aldığı bir heyet kurmuş ve çalışmalara başlamıştır. İbrahim Bey ve arkadaşlarının titiz çalışmaları sayesinde gönüllülerden oluşan silahlı güçlerin olumsuz hareketlerine meydan bırakılmamış, halkın zarar görmesi engellenmiştir. Uşak'ın Yunan birliklerince işgaline kadar, bu cemiyet görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir. Halkı sıkıntıya sokmadan maddi yardım toplanmış, değişik zamanlarda Milli Kuvvetlere ve Çerkez Ethem'e toplam iki milyon lira nakdi yardım gönderilmiştir.⁶⁰ İbrahim Bey'in akıllıca uygulamaları sayesinde halkın özellikle efelerin kötü muamelesinden korunması mümkün olmuştur.

Fahrettin Altay anılarında İbrahim Bey'in yapmış oldukları görüşmede kendisine Çerkez Ethem'den ve Albay Arif'ten (Ayıcı) yakındığını anlatmaktadır. İbrahim Bey, Ethem'le ilgili; *"Köylülerden topladığımız para, eşya, atları hep ona veriyoruz, sinilerle baklava gönderiyoruz, o yine kendisi icraat yapmak istiyor, adamlarım göndererek köylülerden para, eşya ve asker toplamak hevesinden vazgeçmiyor, buyruğunu dinlemeyen köyleri de yakartıyor"* şeklinde şikâyet etmiştir. İbrahim Bey aynı görüşmede Albay Arif'in de (Ayıcı) tümeniyle birlikte Uşak'a gelerek, Müdafaa-i Hukuk kasasındaki 15 bin lira kadar parayı, tümeninin de milli kuvvet olduğunu söyleyerek aldığından yakınmıştır.⁶¹ Bu ve benzeri olumsuzluklar ancak düzenli ordu kurulduktan sonra sona önlenebilmiştir.

Yunan kuvvetlerinin 22 Haziran 1920'de başlattıkları taarruzlarının başarılı olması üzerine TBMM'de heyecanlı tartışmalar yapılmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın bir heyetle cepheleeri ziyaret etmek zorunda kalmıştır. Yarbay İzzettin (Çalışlar) Bey, Ali Fuat Paşa tarafından İtalyanların bazı eylemlerini engellemek ve örgütlenmeyi sağlamak amacıyla atandığı Antalya ve Muğla Havalisi Komutanlığı görevini üstlenmek üzere yola çıkmadan önce 1 Ağustos 1920'de Uşak'ta bulunduğu esnada, Mustafa Kemal Paşa'dan kendisini Uşak'ta beklemesi emrini almıştır. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa, İzzettin (Çalışlar) Bey'i 23. Tümen Komutanlığı görevine atamıştır. Yb. İzzettin Bey'in 23. Tümen Komutanı olarak görev almasından sonra Uşak'ta yeni birliklerin kurulması daha hızlı bir şekilde mümkün olmuştur.⁶² Toplanan gönüllü askerlerin sayısını artırmasında, herhalde Mustafa Kemal Paşa'nın o günlerde bizzat bölgede bulunarak Yb. İzzettin Bey'e bu görevi vermesinin de olumlu etkisi olmuştur.

Uşak'ta halkın Kuvayı Milliye'ye sağladığı destek aynı ve nakdi yardımla sınırlı kalmamış, şehir halkından gönüllüler vasıtasıyla kurulan silahlı birlikler ile Yunan işgaline karşı mücadele edilmiştir. Bu gönüllü birliklerin en önemlileri Hücüm Taburu, Akıncı Müfrezesi, Milli Piyade Taburu ve Süvari Alayıdır.⁶³

⁵⁶ Tutsak, "Millî Mücadele'de Uşak", s.292.

⁵⁷ Tutsak, "İzmir'in İşgalinden Sonra...", s.563.

⁵⁸ Karayaman, ege., s.36.

⁵⁹ Tutsak, "Millî Mücadele'de Uşak", s.293.

⁶⁰ Atalay, age., akt. Ersin, age., s.21-22.

⁶¹ Altay, age., s.252.

⁶² Tekeli ve İlkin, age., ss.326-328.

⁶³ Karayaman, ege., s.36.

2.1 Uşak Hücum Taburu

Uşak Hücum Taburu, 1919 yılı Ağustos ayı sonlarında, 1892 ve 1983 doğumlu askerler görevlendirilerek kurulmuş,⁶⁴ komutanlığını da Üsküplü (Koçana) Jandarma Yüzbaşı İsmet Bey üstlenmiştir. Salihli cephesinde görev alan Uşak Hücum Taburu birlik komutanları; Tb. K. Bnb. Baha Bey, 1. Bl. K. Acemoğlu Reşat Bey, 2. Bl. K. Kabakların Ömer Bey, 3. Bl. K. Deli Ahmet Bey ve 4. Bl. K. Hacımlı Mehmet Bey'dir.⁶⁵

23. Tümen Komutanı Ömer Lütfi Bey'in Meclisi Mebusan seçimlerinde mebus seçilmesi nedeniyle yerine Aşir Bey atanmıştır. Aşir Bey komutanlık yapmaya başlamasıyla askeri birliklerle gönüllülerden oluşturulan Milli Kuvvetlerin ilişkileri daha iyi hale gelmiştir. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nin yazışmalarına göre, 7 Ocak 1920'de Milli Kuvvetler, "Milis Fırkası" (Tümeni) olarak teşkilatlanmıştır. Bahse konu iki tümen 23. Tümen K. Emir komutasında görev yapmıştır.⁶⁶

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 16 Kasım 1919'da birlik komutanlıklarına gönderdiği direktifle, Batı Anadolu'daki millî kuvvetlerin teşkilâtlandırılmasını, gayri resmî olarak ordu birliklerinin desteklenmelerini, bunlardan birincisi olan kuzey grubunun 61. Tümen'e, ikincisi olan Salih grubunun 23. Tümen'e ve üçüncüsü olan Demirci Efe grubunun da 57. Tümen komutanlıklarına bağlanmasını bildirmiştir. Heyet-i Temsiliye'nin bu direktifi uyarınca, millî kuvvetler ordu birlikleri teşkilâtına benzer şekilde bölük, tabur ve alay halinde teşkilâtlandırılmıştır. 1920 yılı başlarında 23. Tümen bölgesinde, Milis Fırkası kuruluşunda; Millî Salihli Piyade Alayı, Milli Kelas (Kiraz) ve Uşak Hücum Taburları ile birkaç efe bölüğü yer almıştır.⁶⁷

Uşak Hücum Tabur'unda görev yapmış olan Mehmet (Eronat), Tabur'un kuruluşunu şöyle anlatmaktadır: "*Hücum Taburu İbrahim (Tahtakılıç) Bey'in ileri sürdüğü fikir üzerine teşkil edilmiştir. Uşak Hücum Tabur'unun teşkilinde bütün teçhizat Uşak halkı tarafından temin edilmiş, elbiseleri Uşak Şayak Fabrikası'ndan alınan kumaşlardan diktirilmiştir. Bütün bu işler İbrahim Bey'in tükenmez enerjisi ile meydana gelmiştir.*" Eronat, Tabur'un silahlarının İngilizlerin kontrolünde olan Afyon silah deposunun arka duvarı gizlice yıkılmak suretiyle gizlice çıkarılarak Uşak'a getirildiğini, Tabur'un teşkilatlanmayı müteakip Salihli cephesine gönderildiğini, Çerkez Ethem birlikleriyle beraber Balıkesir bölgesinde Padişah kuvvetleri ile mücadele ettiklerini aktarmıştır.

Bu tarihlerde Salihli cephesinde Yunan saldırıları durdurulmuş, Tümen K. Aşir Bey Alaşehir bölgesinde cephenin yeniden düzenlenmesi için çalışıyordu. Balıkesir cephesinin durumu kritik hale gelmişti. Çünkü bu cephe düştüğü takdirde Salihli cephesindeki hazırlıklardan beklenen fayda elde edilemeyecekti. Çerkez Ethem Aşir Bey'in de görüşünü alarak, iki bin kişilik süvari ve piyaden teşkil edilen birlikle 1 Nisan 1920'de Anzavur kuvvetleri ile çarpışmak üzere Balıkesir bölgesine hareket etmiştir. Bu birlikler arasında Uşak Hücum Taburu da görev almıştır. Anzavur Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra 13 Nisan'da Düzce'de başlayan isyanın bastırılması için görevlendirilen birliklere 230 kişilik mevcuduyla Uşak Hücum Taburu da katılmış, 23 Mayıs'ta Ali Fuat Paşa'nın komutasında yapılan taarruzla ayaklanma bastırılmıştır.⁶⁸ Buradan anlaşılacağı gibi Uşak Hücum Taburu Millî Mücadele esnasında ayaklanmaların bastırılmasında da görev almıştır.

Uşak Hücum Taburunun iki bölüğü Anzavur Ayaklanması'na yönelik hazırlık yaparken, beş yüz üç asker mevcutlu diğer iki bölük Albay Refet Bele'nin emriyle 20 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisinin açılışına katılmak üzere Ankara'ya gönderilerek Muhafız Alayına katılmış, Meclisin açılışının ertesi günü Salihli'ye dönmüştür.⁶⁹

22 Haziran 1920'de Yunan taarruzu başladığı esnada, Akhisar kesimini takviye maksadıyla 23. Tümen birliklerinden görevlendirilen 159. Piyade Alayı (3. Tabur eksik) ile Uşak Hücum Taburu (bir bölük

⁶⁴ Taburda görev yapmış olan Mehmet Eronat'a Tb. K. Tarafından verilen hizmet belgesinde Tb.un kuruluş tarihi 1 Mart 1920, görevinin sonlandırıldığı tarih 1 Temmuz 1921 olarak belirtilmiştir. Bkz. Tekeli ve İlkin, age., s.304.

⁶⁵ Karayaman, ege., s.55.

⁶⁶ Tekeli ve İlkin, age., s.299.

⁶⁷ *Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi II. Cilt, 2. Ks.*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1999, s.141-142.

⁶⁸ Tekeli ve İlkin, age., s.304-306.

⁶⁹ Karayaman, ege., s.55.

eksik) ve bir dağ topu Gölarmara kasabasında Binbaşı Şakir emrinde bölge ihtiyatını oluşturmuş ve eğitim yapmaktaydı. Uşak Hücum Tabur'unun bir bölümü de Salihli Millî Alayı 1. Taburu ile birlikte üç ağır makinalı tüfek ve iki top desteğinde Marmara Gölü Güneyi Kesiminde, savunma yapmak için tertiplenmişlerdi. Mevcudu 700 kadar olan bu birlik 23 Haziran'da, Yunanların bir piyade alayı, bir süvari grubu ve bir topçu taburundan oluşan kuvvetlerinin taarruzuna maruz kalmıştır. Bintepeleler Muharebesi olarak anılan bu çatışmalarda Yunan harp tarihine göre, Türk birliklerinden 150 şehit çatışma bölgesinde kalmıştır. Elde mevcut olan belgelerde kesin zayıat belli değildir. Bölgedeki Türk birlikleri üstün Yunan taarruzu karşısında çekilmek zorunda kalmış, Uşak Hücum Taburu da çekilen 23. Tümen birlikleriyle birlikte 27 Haziran'da Kula bölgesine intikal etmiştir.⁷⁰ Geri çekilen bu birlikler, 159. Piyade Alayı ve Uşak Hücum Tabur'undan 225 er, 193 tüfek ve 6 ağır makinalı tüfekten ibarettir.⁷¹

Kuvayı Seyyare Komutanı Ethem Bey, 2 Eylül 1920 tarihinde Garp Cephesi Komutanlığına telgrafla Uşak Hücum Taburu erlerinin çoğunun yakın çevreden gelen askerler olduğu, her gün denetlenmesine rağmen günde 20-30 firar olduğu, bu yüzden bu Tabur'un Eskişehir bölgesinde görevlendirilmesinin uygun olduğu, aksi takdirde birliğin mevcudunun kısa sürede azalacağı bilgisini vermiştir. Garp cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, 4 Eylül'de 24. Tümen Komutanlığına çektiği telgrafta, Ethem Bey emrinde bulunan Uşak Hücum Taburunun erlerinin çoğunun Uşak civarından olması nedeniyle Kütahya'dan daha çok Uşak bölgesinde faydalı olacakları düşünülerek 24. Tümen emrine gönderildiğini belirtmiştir.

Müdafaa-i Milliye Vekaletine gönderilen 9 Eylül 1919 tarihli başka bir yazı ile firarların fazla olması nedeniyle Tabur'un mevcudunun iki yüze düştüğü, bu nedenle Tabur'un kalan askerlerinin Bolu ve Kastamonu gibi uzak bölgelere ikmal askeri olarak gönderilmesi ve askerlerin silahlarının alındığı, birlikteki rütbeli personelin de trenle Ankara'ya gönderildiği bildirilmiştir.⁷² Bu şekilde Uşak Hücum Taburunun görevi sonlandırılmıştır.

2.2 Uşak Akıncı Müfrezesi

Uşak'ta Hücum Tabur'unun haricinde küçük çaplı milis birlikleri kurulmuş, bunlardan biri de Alaattin Tiritioğlu tarafından kurularak, bizzat kendisinin emir komuta ettiği Uşak Akıncı Müfrezesi'dir. Fahrettin Altay anılarında, 26 Temmuz'da otomobile Uşak'a gittiğini, eşraftan Ali Ağa'nın evinde görüştüğü Heyet-i Merkeziye Başkanı İbrahim Bey'in genel durum hakkında bilgi verdiğini ve heyetin en genç üyesi aydın bir vatansever olan Alaattin Tiritioğlu'nu tanıtarak kendisinin bir gönüllü süvari birliği kurmakta olduğu bilgisini verdiğini aktarmıştır. Fahrettin Altay, Afyon'a dönüşünde 23. Tümen Komutanı Albay Aşir'in Antalya bölge kumandanlığına nakledildiğini, yerine Kurmay Yarbay İzzetin (Çalışlar) tayin emrini aldığını belirtmiştir.⁷³

23. Tümen Komutanı olarak göreve başlayan Yb. İzzetin (Çalışlar) Bey ilk denetlediği müfreze olan Akıncı Müfrezesi'nden şöyle bahsetmiştir: "... o zamanlar pek genç olan Kütahya Milletvekili arkadaşım Alaattin Tiritioğlu, en ileri giden bir Kuvayı Milliye ruhlusu idi. O, genel ve mahalli çalışma ve teşkilatlandırma işlerinden başka bizzat kendisinin teşkil, idare ve iase ettiği ufak bir Milli Kuvvetin de kumandanı idi. Girit'li Tahsin isminde bir subayı da yardımcı olarak beraberinde tutuyordu. Uşak'ta ilk teftiş ettiğim Milli Kuvvet bu müfrezecik oldu ..."⁷⁴

Mustafa Kemal Paşa tarafından 31 Temmuz 1920'de denetlenen⁷⁵ ve hazırlıklarını tamamlayarak cepheye gönderilen Uşak Akıncı Müfrezesi, Balıkesir'de Çerkez Ethem Bey'in kuvvetlerine katılmış ve Bursa, İzmit, Adapazarı, Düzce, Bolu ve Yozgat havalisindeki iç isyanların bastırılmasında ve Simav, Demirci ve Gediz cephelerinde Yunan kuvvetleriyle yapılan muharebelerde görev almıştır. Yunan birlikleriyle yapılan muharebeler esnasında Alaattin Tiritioğlu hastalanmış ve Müfreze Komutanlığı

⁷⁰ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, age., s.300-314.

⁷¹ Tekeli ve İlkin, age., s.312.

⁷² Karayaman, ege., s.66-68.

⁷³ Altay, age., s.259-260.

⁷⁴ Altınkaya, age., s.71.

⁷⁵ Karayaman, ege., s.69.

görevini Giritli Tahsin Bey üstlenmiştir. Yunanlılarla yapılan muharebelerden sonra Uşak'a çekilme emri alan müfrezeciler Kocahan'a intikal etmiştir.⁷⁶

Uşak'ın Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra çoğu düşmanla çarpıştıkları için Yunanlıların zulmünden çekinen şehir halkı şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır. İzmir Şark Bölgesi Heyet-i Merkeziye Başkanı İbrahim Bey de Kütahya'ya gitmiştir. İbrahim Bey Fahrettin Altay'a gönderdiği 3 Eylül 1920 tarihli mektupta Alaattin Bey'le ilgili şu bilgileri vermiştir:⁷⁷

“Uşak eşrafından merhum Mehmet Paşa'nın oğlu Alaattin Bey oğlumuzu size takdim ediyorum. Mumaileyh yirmi gün evvel teşkil ve bizzat teçhiz ettiği bir kuvvetle Demirci Cephesi ne Ethem Bey in maiyetine gitmişti. Uşak hadisesi üzerine zaruri olarak oraya döndü. Kendisi daha yirmi gün evvel evlenmiş ve balayını cephede geçirecek kadar asarı hamiyet göstermiştir. Bu cevval gencin artık buralarda gezemeyeceği bellidir çünkü para ihtiyacını temin edecek hiçbir vasıta yoktur. Burdur da kendini isteyen akrabalarının yanına gitmek mecburiyetindedir. Lütfen lazım gelen teshilatın (kolaylıkların) ibrazı istirhamı ile teyidi hürmet eylerim efendim.”

Alaattin Bey, müfrezenin teşkil edildiği günlerde Makbule (1920) hanımla evlenmiş, evliliğinin 20. gününde, Çerkez Ethem kuvvetlerine yardım maksadıyla, Akıncı Müfrezesi Komutanı olarak Demirci Cephesi'ne gitmek için hareket etmiştir. Yunanlıların Uşak'a saldırıları nedeniyle yetişememiş ve Burdur'a akrabalarının yanına gitmek mecburiyetinde kalmıştır.⁷⁸ Uşak Akıncı Müfrezesi'nin de Uşak'ın işgalinden sonra görevinin son bulduğu anlaşılmaktadır.

2.3 Uşak Milli Piyade Taburu

Yunan kuvvetleri 3 Kasım 1919 tarihinde Salihli cephesine saldırmış, bu saldırıları durdurulmuş ve iki gün süren çatışmalar neticesinde Yunan birlikleri eski mevzilerine çekilmişlerdir. Bu saldırılar nedeniyle Uşak Heyet-i Merkeziyesi cephenin kuvvetlendirilmesi için 6 Kasım 1919'da karar alarak öncelikle mevcut askerlerin yarısını cepheye göndermiş, bunu takiben yeni bir milis birliği kuruluşuna başlamıştır. Simav, Gediz ve Uşak'tan 120, Kütahya'dan 50 kişi ile birlik teşkil edilmiştir.⁷⁹ Yb. İzzettin (Çalışlar) Bey anılarında, bu tabur hakkında şunları ifade etmiştir: “... Evvelce teşekkül eden Uşak Hücum Tabur'undan başka ihtiyat erlerden 250-300 silahlı Uşak Milli Piyade Taburu kuruldu. Bu taburun durumu bana güven vermiştir ...”⁸⁰

Bu birlikler için asker temini kolay gerçekleştirilememiştir. Buna örnek olarak 22 Temmuz 1920 tarihli bir yazıda Uşak Milli Tabur'una 640 asker tertip edildiği ancak bunların 183'ünün silah altına alınabildiği bildirilmiştir. Asker temini ile ilgili, 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey, Afyon Ahz-ı Asker (Askere Alma) Kalemine gönderdiği 24 Ağustos 1920 tarihli yazıyla, 1892 ve 193 doğumlu askerlik yükümlülerinin silah altına alınarak Uşak ve Eşme şubelerince kayıt altına alınan askerlerin dağıtımının Uşak Milli Piyade Tabur'una, diğer askerlerin dağıtımının da Karahisar Milli Tabur'una yapılacağını belirtmiştir.⁸¹

Gönüllülerden teşkil edilen birliklerde görev alan Nuri Torlak anılarını anlatırken, Uşak'ta çete teşkilatının yerine nizamiye birliği kurulduğunu, kendisinin de Ethem Kaya'nın emri altındaki birliğe katıldığını, daha sonra İbrahim (Tahtakılıç) Bey'in grubuna geçtiğini, para ve silah toplama işlerinde görev aldığını, geceleri devriye görevi yaptıklarını söylemiştir. Ayrıca Yunan kuvvetleri şehre girerken nizamiye birliğinin bir kısmının şehirden çekildiğini, bir kısmının ise yakalandığını, kendisinin de içinde bulunduğu grubun Kalfa korusunda mevzilenmeye çalıştıklarını ancak mümkün olmadığını, Cigeroğlu köprüsünü

⁷⁶ Barış Metin, “Şükrü Nail'in (Sosyal) Hatıralarında Kuvayı Seyyare Kumandanı Parti Pehlivan”, (Haz.: Arzu Güvenç ve Murat Saygın) Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu, C I, 02-04 Ekim2012/Uşak, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s.38-39.

⁷⁷ Altay, age., s.267-268.

⁷⁸ Serdar Sarısır, “Millî Mücadele'den Türk Siyasal Hayatına; Alaettin Tirittoğlu (1903-1969)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44 (2009), s.653.

⁷⁹ Tekeli ve İlkin, age., s.294.

⁸⁰ Altınkaya, age., s.71-72.

⁸¹ Karayaman, age., s.70.

havaya uçurarak şehir içine döndüklerini ve iki-üç ay saklandıklarını anlatmıştır.⁸² Uşak'ın işgali ile bu birliğin de diğerleri gibi dağıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

2.4 Uşak Süvari Alayı (Eşraf Alayı)

Uşak Süvari Alayı, Banaz'dan 47 süvari, 19 gönüllü, Hacim ve Sivaslı'dan 100 süvari, Karahallı'dan gönüllü katılımıyla 27 Temmuz 1920'de teşkil edilmiştir. Yb. İzzettin (Çalışlar) Bey de Uşak Süvari Alayı'nın kuruluşuyla ilgili şunları belirtmiştir: "... Uşak'ta atlı teşkilat yapmak imkanını da aradım. Buna da her taraftan yardım sesleri geldi. Pek az zamanda merkezden, nahiye ve köylerden dört bölüklü bir Uşak Süvari Alayı teşkil edildi. Silah, at her şey kendilerinin idi. Uşaklıların bu husustaki yardım ve faaliyetlerini Uşak'ın Millî Mücadele tarihinde daima şükranla yad etmekteyim..."⁸³ Uşak Süvari Alayı'na, 28 Ağustos 1920'de İzzettin (Çalışlar) Bey tarafından Sarayköy istikameti ile 23. Tümen'in sağ yanını koruma emri verilmiştir.⁸⁴

Uşak Hücum Tabur'unda 2'nci Bölük 1'inci Takım Komutanı olarak görev yapan Mehmet Ertuğrul Akbay, anılarında Uşak Süvari Alayı ile ilgili şunları belirtmiştir: "*Temmuz 1920'de, Uşak Heyeti Merkeziyesi nazif azalarından Hacımlı Mütevellioğlu Mehmet Bey'in önderliğinde, Uşak'ta 'Eşraf Alayı' namı ile bir alay teşkil edilmiş, bu alay kendi silah ve atları ile katılmışlardır. Hatta, düşmanla Uşak civarında 'Değirmen Deresi' denilen yerde temas edilmiş, müsademe neticesinde bir de şehit verilmiştir.*"⁸⁵

23 Ağustos 1920'de 12. Kolordu Komutanlığına gönderilen yazıyla bölgede süvari birliğine ihtiyaç olduğu için Uşak Süvari Alayı'nın Uşak'ta kalması talep edilmiştir. Bunun üzerine Garp cephesi komutanı Ali Fuat Paşa 24 Ağustos'ta, Uşak Süvari Alayı ile Hücum Tabur'unun 23. Tümen cephesinde kalacağı ve kendi emri olmadan Kuvayı Seyyare Komutanlığının isteği bile gönderilmeyeceği emrini vermiştir.

İsmet Paşa tarafından 18 Eylül 1920 tarihli yazısıyla, 12. Kolordu Komutanlığından Uşak Akıncı Müfrezesi ile Uşak Eşraf Alayı hakkında bilgi istenmiş, 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey 14 Eylül'de verdiği cevapta, Uşak Muharebesi'nden önce Uşak'ı savunmak maksadıyla kâğıt üzerinde, kısmen de çalışma sahasında teşkil edildikleri, muharebede dağıldıkları, hiçbir nizami harbe girmedikleri bilgisini vermiştir.⁸⁶ Bu anlatılanlar ışığında Uşak Süvari Alayı veya diğer adlandırma ile Eşraf Alayı Uşak bölgesinde görevlendirilmiş diğer cephelere gönderilmemiş, Uşak'ın işgalinde bu birlik de dağılmıştır.

Sonuç

Atatürk'ün önderliğinde bölgesel direniş hareketleri tek komuta altında birleştirilerek güçlü bir Millî Mücadele yürütülmesi mümkün olmuştur. Kuvayı Milliye adı verilen halkın bağrından vücut bulan milli kuvvetler düzenli ordu kuruluncaya kadar Türk milletinin varoluş mücadelesinin esas gücü olmuştur.

Atatürk direniş ruhunun yanında ulusa kendi benliğini hatırlatmak ve milli egemenlik duygu ve düşüncesini de yerleştirmeye gayret etmiştir. Havza Genelgesi ile halkın direniş ruhu güçlendirilmeye çalışılırken, Amasya tamimi ile de milli iradeye yani milli egemenlik düşüncesine vurgu yapılmıştır. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kararları arasında yer alan, "*Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır*" ibaresi ile milli egemenlik düşüncesi resmen ilan edilirken, milli iradenin doğal yansıması olan milli kuvvetler de esas direniş gücü olarak belirlenmiştir.

Ege Bölgesi'nde Yunan işgaline karşı düzenlenen kongrelerin en önemlisi de bölgedeki tüm direniş hareketini bir araya getirerek güçlü bir mücadele ortaya konmasını amaçlayan Alaşehir Kongresi'dir. Kongre sonunda alınan kararların uygulanmasını takip maksadıyla teşkil edilen Heyet-i Merkeziye merkezi konumu nedeniyle Uşak'a taşınmıştır. Bu şekilde Uşak Kurtuluş Savaşı'nda önemli bir merkez haline gelmiş, bu da şehir halkının gönüllü birliklere desteğini ve katılımını olumlu yönde teşvik etmiştir.

Uşak ve havalisinde milli egemenlik düşüncesi doğrultusunda kurulan milli teşkilatlar vasıtasıyla Kuvayı Milliye'ye para ve mal yardımı yapılırken aynı zamanda şehir halkından toplanan gönüllüler ile kurulan silahlı birlikler ile de Yunan işgaline ve iç ayaklanmalar ile Osmanlı Hükümetinin Kuvayı Milliye'ye karşı hareketlerinin önlenmesine yönelik mücadelede yer almıştır. Uşak halkının sergilediği bu

⁸² Ersin, age., s.85

⁸³ Ersin, age., s.326, 32.

⁸⁴ Karayaman, ege., s.70.

⁸⁵ Mehmet Ersin, *Yurdum İçin Savaşırken*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2012, s.278.

⁸⁶ Karayaman, ege., s.71-72.

tutum Türk milletinin özgürlüğünden, bağımsızlığından vaz geçmeyeceğinin ve gerekirse en müşkül durumda bile mücadele etme azmini yitirmeyeceğini göstermesi açısından, bugünlere güzel bir örnek teşkil etmiştir.

Kaynaklar

Altay, Fahrettin, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul 1970.

Altınkaya, A. Yaşar, “Uşak ve Havalisinde Millî Mücadele (1919-1922)”, İstanbul Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990.

Apak, Rahmi, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

Atalay, Besim, “Uşak’ta Milli Hareket”, *Yakın Tarihimiz*, II/20, 12 Temmuz 1962, s.205-207.

Atatürk, M. K., *Nutuk*, yay. haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

Cebesoy, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953.

Coşar, Ömer Sami *İstiklâl Harbi Gazetesi, Yeni İstanbul Yayını*, haz., Ankara Ticaret Odası, Ankara 2004. https://kutuphane.aku.edu.tr/kutuphane/nadireserler/E001335;_%C4%B0stiklal_Harbi_Gazetesi;_/index-h5.html (erişim 25.06.2022)

Doğanay, Rahmi ve Erdal Açıkses, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2006.

Ersin, Mehmet, *Yurdum İçin Savaşırken*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2012.

....., *Kurtuluş Savaşı’nda Uşak Anıları*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir 2013.

Gülmez, Nurettin ve Bülent Tahancı, “Alaşehir Kuva-Yı Milliye Komutanı Mustafa Şahyar Bey”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/3 (2013), s.131-148.

Gürler, Hamdi, *Kurtuluş Savaşı’nda Albay Bekir Sami (Günsav)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı:8, Ankara 1954. <https://www.msb.gov.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/askeri-tarih-belgeleri-dergisi> (erişim 05.07.2022)

Karabekir, Kâzım, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960.

Karayaman, Mehmet, *Uşak’ta Kuvâ-yı Milliye*, Uşak Valiliği, İzmir 2009.

Kaya, Halit, “Refet Bele’nin Askeri ve Siyasi Hayatı (1881-1963)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

Metin, Barış “Şükrü Nail’in (Sosyal) Hatıralarında Kuvayı Seyyare Kumandanı Parti Pehlivan”, (Haz.: Arzu Güvenç ve Murat Saygın) Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu, C I, 02-04 Ekim2012/Uşak, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s.35-49.

Sarısr, Serdar, “Millî Mücadele’den Türk Siyasal Hayatına; Alâettin Tiritöğlü (1903-1969)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44 (2009), s.649-67.

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilâli*, Birinci Cilt, Kastaş A.Ş. Yayınları, İstanbul 1987.

Sofuoğlu, Adnan, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1994.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin, *Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı’na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

Tutsak, Sadiye, “Millî Mücadele’de Uşak”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 10/1(1995), s.289-311.

....., “İzmir’in İşgalinden Sonra Uşak’ta Kuva-yı Milliye’nin Oluşumu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 20 (2004), s.555-568.

Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 1. Ks., Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1994.

Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi II. Cilt, 2. Ks., Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1999.